

СВЕТИ МЕТОДИЈЕ ОЛИМПИЈСКИ И ПОЧЕЦИ СЛОВЕНСКЕ ПИСМЕНОСТИ

Кад је св. Методије, брат Константинов, следујући својим склоностима, напустио државну, административно-управну службу међу балканским Словенима и решио да се замонаши, пошао је око 840. у манастир Полихрон на витинијском Олимпу с оне стране Мраморног мора. У његовом животу пише: „Пошто је провео више година у тој кнежевини и видео многе пусте метеже у животу овоме, премени тежњу к земаљској тами на мисли о небу, јер није хтео часну душу дати у ропство ономе што није вечно. И у погодни час напусти кнежевину и пошавши на Олимп, где бораве свети оци, постриже се, обуче црне ризе и пребивао је у послушности покорѣ вршећи у потпуности све монашко правило и усрдно читајући књиге” (сзтворѣ же къ том-кнѣжии лѣта многа и оубрѣ мнози мѣлзи вѣщннннзи въ житии семѣ, прѣложѣ земнннзи тѣмѣ волю на невѣснннзи мѣсли не хотѣашѣ бо чѣстнннзи доуша орѣплѣтити непрѣживающиими въ вѣкѣхъ и обрѣтѣ вѣрѣма, извѣстѣ кнѣжениѣ и шѣди въ ѿлимѣ, идеже живоуѣ святни отѣци, постригѣ сѣ облѣче въ чѣрнѣи ризѣ и въ повинуѣта сѣ покорѣмѣ и съвѣршѣа вѣсь испѣлнѣ мѣнишѣскѣ чинѣ, а кнѣгахѣ прилежа).¹⁾

Али, кад је цар слао његовог брата Константина философа у дипломатско-мисионарску мисију Хазарима, одредио је да и Методије пође с њим. И Методије „није пречуо, већ пошавши, служио је као роб млађему брату и био му је послушан. Овај, пак, молитвом, а Философ речју надјаче их, те се посрамише. Када су цар и патријарх видели његов добар подвиг на путу к Богу, наговарали су га да би га посветили за архиепископа на часно место, где је потребан такав муж. А пошто он није пристао, против његове воље поставише га за игумана у манастиру који се зове Полихрон и који је имао доходак од двадесет четири мерице злата, а отаца преко седамдесет било је у њему”

(... не рачѣшѣю же оуноуднѣша и и поставишѣ и игоумѣна въ манаствѣри, иже нарицаѣтѣ сѣ Полихронѣ, именуѣже истаѣ сѣмѣра .ѣ.и.ѣ. сподове злата, а отѣцѣ обнѣ .ѣ. въ ѣмѣ истаѣ).²⁾

¹⁾ F. Grivec — F. Tomšić, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses*, *Fontes*, Zagreb 1960, 154. Превод Олге Недељковић, *Житије Методијево*, у књизи *Гирило и Методије*, изд. СКЗ, Београд 1964, 153.

²⁾ F. Grivec — F. Tomšić, *Fontes*, 154; *Гирило и Методије*, 154—155.

Св. Методије је толико заволео свој манастир и пустињску тишину у гори Олимпу, да се његов брат, св. Бирило, на самрти бојао да ће Методије обесхрабрен услед његове смрти напустити започети мисионарски рад међу моравским и панонским Словенима и вратити се у вољени манастир”.... Ти много волиш Гору, па немој ради Горе напустити учитељског задатка својега, јер ћеш њиме још пре бити спасен” (а ти љубиши гороу велики, то не можи горви ради оставити оученика својега, паче во можеш к њимъ спасенъ бѣти).³⁾

Витинијски Олимп и Лиқији био је већ од рановизантијске епохе познат као монашки центар, а у VIII и IX веку, после коначне победе поштовања икона, која је донела велики углед монасима као својим најревноснијим протагонистима, монаштво је на Олимпу доживело свој највећи процват. Манастирима је била окићена цела планина и читава околица. На северним падинама оближње планине Карадаг, некадашње Сигријане, недалеко од ушћа реке Пропонтиде, саграђен је 779. манастир Полихниос или Полихронион.⁴⁾ Имао је величанствен положај према Мраморном мору и по лепом времену Цариграђани су могли да га виде како се беласа у планини с оне стране мора. Саграђен је био на имању каснијег светитеља Теофана Исповедника, чије је име и имање много допринело развоју и угледу овог манастира. Зато није чудо што је наш св. Методије у овоме свом манастиру нашао пуно задовољење својих најдубљих тежњи и искрено га заволео.

За витинијски Олимп везано је из дубоке старине име још једног знаменитог Методија. То је св. Методије Олимијски, познати црквени писац и истакнути антиоригениста с краја III и почетка IV века, који је око 311. у Халкиди умро мученичком смрћу.⁵⁾ Нас овде његово

³⁾ F. Grivec — F. Tomašić, *Fontes*, 157; Бирило и Методије 157.

⁴⁾ H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959, 209—210.

⁵⁾ У богатој литератури о св. Методију Олимијском треба издвојити као најважније: G. N. Bonwetsch, *Die Theologie des Methodius von Olympus*, Berlin 1930; L. Fendt, *Sünde und Busse in den Schriften des Methodius von Olympus*, *Katholik* 1 (1905), 24—45; E. Buonaiuti, *The Ethics and Eschatology of Methodius of Olympus*, *Harvard Theological Review*, Cambridge Mass. 14 (1921), 255—266; A. Baiamonti, *L'etica di Metodio di Olimpo*, *Rivista di studi filosofici e religiosi* (Roma) 3 (1922), 272—288; A. Baiamonti, *L'escatologia di Metodio di Olimpo*, *Rivista di studi filosofici e religiosi* (Roma) 4 (1923), 182—202; J. Farges, *Les idées morales et religieuses de Methode d'Olympe*, Paris 1929; F. Diekamp, *Über den Bischofsitz des Märtyres und Kirchenvaters Methodius*, *Theologische Quartalschrift* (Tübingen) 1928, 285—308; F. Badurina, *Doctrina S. Methodii de Olympo de peccato originali*, Rome 1942; M. Margarettis, *L'influenza di Platone sul pensiero e sull' arte di S. Metodio d'Olimpo*, *Studi dedicati alla memoria di Paolo Ubaldi* 1937, 401—412; K. Quensell, *Die wahre Stellung und Tätigkeit des Methodius von Olymp*, Heidelberg 1952 (Diss.); M. Pellegrino, *L'inno di simposio di s. Metodio*, Turin 1958; V. Buchheit, *Studien zu Methodios von Olympos*, Berlin 1958; Еп. Михаил (Чуб), *Извлечение из славянскаго сборника творений св. священномученика Мефодия, Богословские труды* (Москва) 2 (1969); P. Nautin, *Lettres et écrivains chrétiens de II^e et III^e siècles*, Paris 1962.

име интересује баш у вези са личношћу св. Методија учитеља словенског и почецима словенске писмености.

Подаци за биографију св. Методија Олимпијског су врло оскудни и контрадикторни. Блажени Јероним каже да је Методије био епископ олимпијски а затим тирски (Methodius, Olympi Lyciae, et postea Tyri episcopus).⁶⁾ Епископом Олимпа назива га и Сократ Схоластик (Μεθόδιος, τῆς ἐν Λυκίᾳ πόλεως λεγομένης Ὀλυμπίου ἑλιζμόλος)⁷⁾ као и Максим Исповедник,⁸⁾ док га Леонтије Византијски⁹⁾ и св. Јован Дамаскин¹⁰⁾ називају епископом патарским (Methodius Patarensis episcopus). Јевсевије га у својој Црквеној историји не спомиње, свакако због Методијевог антиоригенистичког става, иако се Јевсевије користио Методијеvim делима.¹¹⁾ Међутим, како св. Методије у својим списима нигде сам не спомиње своје епископство, неки научници мисле, без икаквих других аргумената, да св. Методије и није био епископ већ аскета и приватни хришћански учитељ.¹²⁾

Поклањајући поверење Јеронимовом казивању, патрологија XIX века, па и многи научници XX века, сматрали су св. Методија за епископа олимпијског.¹³⁾ Међутим, даља истраживања у вези са личношћу и књижевним стварањем овога светог оца донела су и нове резултате како у вези са његовим књижевним радом тако и у погледу његове епископске катедре. Ту се нарочито истиче студија Дикампа, којом је он још 1928. упозорио научну јавност на овај проблем.¹⁴⁾ Он потпуно одбацује претпоставку, засновану на Јеронимовом податку у спису *De viris illustribus*, да је Методије био епископ Олимпа у Ликији, а још мање дозвољава да је био епископ Патаре или Тира, него насупрот томе тврди да је Методије био епископ у Филиппима. При томе он допушта да су Методијеви списи **Гозба** (Συμπόσιον) и бар један део списка **О васкрсењу** могли бити написани у Ликији. У исто време кад је Дикампово доказивање да је св. Методије био епископ у Филиппима стицало све више једномишљеника, Еме Пиш и многи други су били у недоумици, јер маколико да им је Дикампова аргументација била убедљива, тешко су се мирили с његовом тврђом да је Методије био епископ филипијски, јер им се он сигурно пред-

⁶⁾ *De viris illustribus* 83, Migne PL 23, 727—730.

⁷⁾ *Historia ecclesiastica* VI, 13, Migne PL 67, 702—703.

⁸⁾ *Scholiae ad Dionisii hierarchiam ecclesiasticam*, 7.

⁹⁾ *De sectis* 3, Migne PG 86 (I), 1213—1214; cp. *Rerum sacrarum* 3, Migne PG 86 (II), 2053—2058).

¹⁰⁾ *Orationes pro sacris imaginibus*, or. 3, Migne PG 49, 1489—1490.

¹¹⁾ Епископ Михаил (Чуб), *Извлечение из славянског сборника творений св. священномученика Мефодия, Богословские труды* (Москва) 2, 1961, 146.

¹²⁾ K. Baus, *Von der Urgemeinde zur frühchristlichen Grosskirche, Handbuch der Kirchengeschichte* (herausgegeben von Hubert Jedin), Freiburg-Basel-Wien 1965, Bd. 1, 276; B. Altaner, *Patrologie*, Freiburg-Basel-Wien 1963, 190.

¹³⁾ V. Buchheit, *Studien zu Methodius von Olympos*, Berlin 1958; P. Nautin, *Lettreset écrivains chrétiens des II^e et III^e siècles*, Paris 1962.

¹⁴⁾ F. Diekamp, *Über den Bischofsitz des hl. Methodius*, *Theol. Quartalschrift* 19, 1928.

стављао као Ликијац.¹⁵⁾ Међутим, Дикампово казивање засновано на самим рукописима Методијевих списа стицало је све више приста-лица, те је постало јасно да је св. Методије по свом завичају „олимпијски“, а по својој катедри „филипијски“.

Епископ Михаил Чуб, издајући у савременом руском преводу све оне списе св. Методија, који су се сачували искључиво на старом словенском језику, такође је извео закључак да је „сада највероватнија верзија према којој је св. Методије — родом из Ликије — био епископ у граду Филипи у Македонији. Словенски рукописи који су до наших дана сачували значајну количину онога што је св. Методије написао, многократно сведоче о Филипима као о месту његовог епископског служења.“¹⁶⁾ Епископ Михаил је уз своје преводе дела св. Методија приложио и неке факсимиле који ову тезу потврђују. Из њих се види да Методијев спис **О слободи воље** почиње речима с[в]ѣтаго мѣтодѣа [еписко]па дѣлиниискаго и м[ѣ]стѣ њѣка ѿ в[ѣ]стѣк, и ѿ вѣри и ѿ самовластѣстѣ,¹⁷⁾ а спис **О губи** речима с[в]ѣтаго мѣтодѣа филиппскаго къ истейо ѿ прокаженѣи.¹⁸⁾ Иако нам нису приступачни и остали рукописи или њихови снимци, и ово је довољна аргументација за тврђу да је св. Методије био епископ филипијски.

Св. Методије Олимпијски био је одличан, плодан и популаран богословски писац. Блажени Јероним набрајајући његова дела вели да су писана „отменом и јасном красноречивошћу“ (*nitidi compositi-que sermonis*).¹⁹⁾ Кардинал Данијелу и Мару називају га еминентним представником Азије у богословској књижевности крајем III века.²⁰⁾ У XVIII тому Миѣеве Патрологије налазе се само они списи св. Методија који су сачувани на грчком: **Гозба** (Συλλοβιον), **О слободи воље**, одломци из књига **О васкрсењу**, **О Јони**, **О створеном**, **Против Порфирија**, **Беседе о Јоакиму и Ани**, **О Богородици**, **На Цвети**, **О крсту** и **страдању Христовом**. У току векова њему су приписивани и списи који не потичу од њега, а некима је аутентичност утврђена тек у новије време.

За нас је нарочито интересантно да се велики део дела св. Методија сачувао само у словенском преводу, по коме за неке од њих једино и знамо. За њих смо и раније знали из до сада најбољег изда-

¹⁵⁾ Aimé Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne*, Paris 1928, II, 512—513.

¹⁶⁾ Богословские труды, II (1961) 146; ср. J. Quasten, *Patrology*, Utrecht-Antwerp 1963⁴, 129.

¹⁷⁾ Рукопис Гос. публ. библиотеке Q I 265, XVII век. Други рукопис XVI века који је некад био у збирци Московске духовне академије под бројем 41, сад се налази у Лениновој библиотеци. Трећи рукопис Библиотеке Совјетске академије наука број 16. 16. 2 је из XVII века (Богословские труды 3, 1962, 205—207).

¹⁸⁾ Рукопис из XVI века налази се такође у Гос. публ. библиотеци под бројем Q I 265, а факсимил насловне стране у Богословские труды 2, 1961, 199, 177.

¹⁹⁾ *De virtis illustribus* 83, Migne PL 23, 727—730.

²⁰⁾ „... qui représenté eminentment l'Asie à la fin du siècle: c'est Methode, évêque d'Olympe, en Lycie“ (J. Daniélou et H. Marroy, *Nouvelle histoire de l'église, Des origines à saint Gregoire le Grand*, Paris 1963, 247).

ња Методијевих списа које је 1917. приредио Бонвеч.²¹) Али, то издање, поред свих својих научних предности, има и један недостатак. Наиме, док је грчки текст у том издању припремљен врло помно са најбољих рукописа, уместо словенског текста дат је само немачки превод. Искључиво на словенском језику сачували су се следећи списи св. Методија: **Оживоту и разумној делатности** (О жити и дѣлани разоумѣне), **О разликовању јела и о јуници**, која се спомиње у **Књизи левитској**, чијим су се пепелом кропили грешници (IV Мојс. 19), **О губи** (О прокаженіи) (Мој. 13), **О пијавици о којој се говори у књизи Прича** (30,15) и о речима „Небеса казују славу Божију” (Пс. 19,1).²²) Од списа **О створеном** сачувани су на словенском само кратки изводи, а од списа **Против Порфирија** новолатоника и **О мученицима**, као и од коментара на **Књигу о Јову** постоје само ситни фрагменти.

Списи св. Методија писани су са свежином и јасношћу хришћанске доникејске литературе, која продужује традицију литературе постапостолског времена. Карактеристично је да је св. Методије врло окретно користио литерарне форме античке Грчке.²³)

Треба подвући да старословенски текстови, који су сачувани до наших дана, иако су из каснијих времена, потичу од древног словенског превода који је настао у Македонији не после X века.²⁴) Ту се крајем IX и почетком X века из свога центра у Охриду развила снажна и врло плодна словенска књижевна активност у којој се поред мањег броја оригиналних дела јавља велики број преведених дела са грчког, која су била потребна и корисна у мисионарском раду Климентових и осталих ћирило-методских настављача. Међу тим најраније превођеним делима са грчког на старословенски налазе се, ето, и списи св. Методија Олимпијског.

Откуда то?

1. Пре свега, ти списи су по свом садржају и по стилским особинама били необично погодни за младо хришћанство македонских Словена. Једноставна и јасна ексегеза, кристално јасно извођење закључака и пословичних поука, као и сликовитост стила ових списа били су за оне прилике и потребе као створени. То је допринело да представници младе словенске писмености преводе и користе баш дела овога светог оца пре списа многих реномиранијих писаца патристичке епохе. Предност као да је имао само велики мајстор речи св. Григорије Богослов.

2. Мотиви за рано превођење списа св. Методија на словенски језик могу се тражити и у заједничкој везаности обојице Методија, и „Олимпијског” и „Словенског” за витинијски Олимп. Св. свештеномученик Методије, рођени Ликијац, био је за Олимп везан срцем, а то значи и једним делом свога живота. Он Олимп спомиње у својим

²¹) N. G. Bonwetsch, Methodius, Leipzig 1917.

²²) Сва четири ова списа превео је са старословенског језика на савремени руски језик епископ Михаил (Богословские труды II, 1961, 154—190).

²³) M. Margeritis, L'influenza di Platone sul pensiero e sull' arte di S. Methodio d'Olimpo, Studii Ubaldi, Milan 1937, 401—412.

²⁴) Богословские труды 2, 1961, 147.

списима **О васкрсењу** и у **Гозби**, а у науци, као што смо видели, влада мишљење да је ту и написао ове списе. Усвајајући као највероватнију Дикампову тврдњу да је св. Методије био епископ у Филипима, Квастен тврди да је овај светитељ морао провести знатан део свог живота у Ликији, због чега се дуго сматрало да је он био и епископ у малом ликијском граду Олимпу.²⁵⁾ У сваком случају, сећање на св. Методија било је у његовом завичају дуго живо, а нарочито је могло бити неговано у витинијским манастирима, па и у Полихрону у коме је св. Методије Словенски провео око дванаест година „вршећи у потпуности све монашко правило и усрдно читајући књиге”.²⁶⁾

3. Друго подручје на коме се св. Методије Словенски могао срести са успоменом и списима свога великог имењака била је Македонија, у којој је почетком IV века св. Методије Олимпијски био епископ, а св. Методије Словенски у првој половини IX века политички управљач, кнез византијске Словенима насељене области Стримон (Струма), која је граничила с Бугарима и била приморана да се од њих брани.²⁷⁾ У тој области, између река Струме и Месте, налазио се усред словенских насеља и град Филипи. Године 836. покорили су Бугари словенско племе Смољан у суседству Стримона, о чему сведочи натпис на мраморној плочи у једној базилици у Филипима.²⁸⁾

4. Напоследку, и само монашко име св. Методија Словенског наводи нас на помисао да је оно узето баш из поштовања према овом светом оцу са чијом се успоменом и списима млади Солуњанин могао упознати још за време својих студија у Солуну, затим у Македонији и напоследку сада као монах у великој заједници олимпијских манастира.

У сваком случају, списи овог знаменитог писца, који су као и њихов аутор имали у хришћанској старини велики углед, свидели су се и учинили корисним најранијим словенским мисионарима и радницима на стварању прве словенске књижевности, те су их већ у првим деценијама развоја словенске богословске књижевности користили и преводили на словенски језик.

Пример утицаја списа св. Методија Олимпијског на словенску књижевност налази се већ у Житију св. Методија, које је написано одмах после његове смрти (885). У богословском уводу тога Житија каже се како је Бог створио човека узевши прах од земље а од Себе му је удахнуо душу животворним дахом, према казивању Мојсијевом (I Мојс. 2,7), а затим се додаје да Бог човеку „и разум речи и самовласт даде”²⁹⁾ (словесњини гл҃г҃и҃сл҃ и самовластѣ)³⁰⁾ латински: et

²⁵⁾ J. Quasten, *Petrology*, Utrecht-Antwerp 1964³, II, 129.

²⁶⁾ Grivec — Tomšič, *Fontes*, 154; Бирило и Методије, 153.

²⁷⁾ С. Троицкий, Св. Мефодий как славянский законодатель, *Богословские труды* 3, 1962, 97—98 ;102—103.

²⁸⁾ Натпис је објавио Дворник у *Bulletin de Correspondance Hellenique* 1928, 125—156.

²⁹⁾ Бирило и Методије, 148

³⁰⁾ Grivec — Tomšič, *Fontes*. 147.

orationis intellectum et liberam voluntatem dedit³¹⁾, сасвим у духу одличног дела св. Методија Олимпијског о слободи воље, у чијем се сатрословенском наслову за појам слободне воље употребљава реч самовластѣвь што представља буквалан превод грчке речи αὐτεξουσίαν као што и стоји у грчком тексту овог дела.³²⁾ Да нам се сачувало више споменика најраније оригиналне словенске књижевности, вероватно би у њима нашли и више трагова утицаја списа св. Методија.

Поводом прославе 1100-годишњице смрти св. Бирила, која нас преноси у дане постанка словенске писмености, сматрали смо за корисно да на ово укажемо.

ZUSAMMENFASSUNG

Dr Dušan Lj. Kašić:

DER HEILIGE METHODIUS VON OLYMP UND DIE ANFÄNGE DER SLAVISCHEN SCHREIBKUNDE.

Die Schriften des hl. Methodius von Olymp sind grösstenteils erhalten, einige von ihnen in slavischer Übersetzung, die nach dem X Jahrhundert entstanden sind. Der Grund für so frühe Übersetzung der Werke dieses heiligen Vaters kann durch die starke Anhängerschaft des heiligen Methodius des Slaven an die Person des heiligen Methodius von Olymp gedeutet werden. Er konnte die Schriften und Lebenswege des hl. Methodius von Olymp zuerst zur Zeit seiner Studien kennen lernen, dann aber als Leiter der slavischen Provinz Strimon (Strumitza); in dieser befand sich die Stadt Philippi, wo der hl. Methodius Bischof war; endlich war ihm das ermöglicht während seines zwölfjährigen, streng asketischen Lebens in den Klöstern des vitinischen Olymp, wo er „die Bücher innigst las“. Es ist nicht ausgeschlossen, dass der hl. Methodius der Slave auch seinen Mönchsnamen gerade aus Achtung dieses Heiligen angenommen hatte.

Die Schriften des hl. Methodius von Olymp eigneten sich sehr zur Arbeit mit den neuen slavischen Christen wegen ihrer Einfachheit und klarer Exegese, anegdotischer Belehrung und lebendigem Stil. Sie machten bedeutende Einflüsse, besonders im Erfinden von philosophischen und wissenschaftlichen Begriffen. So finden wir, z. B., den Ausdruck „Samovlast“ (Willkürherrschaft) in Bedeutung vom freien Willen schon in der Biographie von Methodius, geschrieben unmittelbar nach seinem Tode (885).

³¹⁾ Исто, 215.

³²⁾ Migne PG

СВЯТИЙ МЕФОДИЙ ОЛИМПИЙСКИЙ И НАЧАЛА СЛОВЯНСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ

Писания Святого Мефодия Олимпийского большей частью сохранились, а некоторые из них исключительно в словянском переводе, который был сделан не позднее X века. Причину такого раннего перевода сочинений этого святого отца можно искать в привязанности Св. Мефодия Словянского к личности Святого Мефодия Олимпийского. Он мог ознакомиться с сочинениями и почитанием памяти Св. Мефодия Олимпийского, прежде всего, в течении своего учения, затем как управитель словянской области Стрим (Струма), где находился город Филиппы, в котором епископом был Св. Мефодий и, напоследок, в монастырях витинского Олимпа, где словянский равноапостол подвизался в течении двенадцати лет и „усердно читал книги“. Может быть и то, что Св. Мефодий Словянский принял свое монашеское имя именно в честь этого святителя.

Сочинения Св. Мефодия Олимпийского были весьма пригодными для работы с еще юнными словянскими христианами, благодаря своей простоте и ясности экзегезы или нравоучениям, составленным из пословиц и картинности общего стиля. Они оставили глубокий след на ранней словянской письменности, особенно при выработке специфичных выражений для философских и научных понятий. — Так, например, выражение „самовластие“, — как понятие свободной воли, встречаем уже в житии Св. Мефодия, написанном непосредственно после его смерти (885 г.).